

Інна Непотенко

ПАМ'ЯТКООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЧЕРНІГОВІ У 1919-1920-х рр.: ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ

У статті розкрито способи впровадження пам'яткоохоронної діяльності в умовах становлення радянської влади, а також розглянуто проблеми, пов'язані з їхньою реалізацією.

Ключові слова: пам'яткоохоронна діяльність, предмети старовини, збереження.

Під час воєнних перепитів 1918-1919 рр. Чернігів зазнав значних пошкоджень та потребував відновлення в усіх сферах міського середовища. Серйозної шкоди було завдано квартирному фонду, що неминуче призвело до житлової кризи. Крім того, вона ускладнювалася переселенням до міста чималої кількості сільських жителів, а також необхідністю забезпечення низки новоутворених радянських установ та організацій будівлями. Частина приміщень була надана з резервного житлового фонду. Однак чисельність будинків, отриманих у такий спосіб, виявилася замалою. Тому радянське керівництво почало вдаватися до різних заходів подолання житлової кризи, зокрема, «ущільнення» та заселення у приміщення, які, з утвердженням радянської влади, змінили своє функціональне призначення¹.

Серед будівель були й такі, що мали історико-культурну цінність та становили кращі зразки зовнішнього оформлення фасадів чи внутрішнього убрання. Однак, з огляду на кількарічну відсутність належної уваги, більшість з них потребувала нагального догляду, аби унеможливити їхнє наступне руйнування. З початком процесу націоналізації розпочався й перерозподіл житлового фонду міста. Відповідно до декрету РНК від 3 квітня 1919 р. «Про передачу історичних і художніх цінностей у ведення Народного Комісаріату Просвіти» приміщення, що мали історико-культурне значення, включаючи архіви та художньо-історичні цінності (книги, церковне начиння, старовинні меблі), були передані у відомство Народного комісаріату освіти. На місцях вони підпорядковувалися Губнаросам за згодою Губземвідділів².

«Пам'ятками старого побуту та мистецтва», з лютого 1919 р., займалася секція народних зображальних мистецтв. 21 березня 1919 р. з неї виділилася окрема секція – комітет охорони пам'яток мистецтва та старовини³. Чернігівський губернський комітет охорони пам'яток мистецтва та старовини (далі – Губкопмс) розташовувався у будівлі колишнього реального училища⁴.

Комітет складався з голови та його членів, які займали різні посади. Вони були інструкторами чи емісарами. Крім того, до комітету входили представники Губнаросу. Всі разом вони формували губернський комітет. Кандидат на голову комітету визначався Губнаросом і затверджувався на цій посаді всеукраїнським комітетом. Члени комітету обиралися та затверджувалися Губнаросом по можливості серед найбільш підготовлених (завідувачів музеями, професорів, викладачів історії мистецтва, археології, етнографії, української історії, церковної старовини та архівної справи). У своїй діяльності комітет керувався законами і розпорядженнями робітничо-селянського

© Непотенко Інна Василівна – кандидат історичних наук, молодший науковий співробітник музейної та науково-фондової діяльності Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній».

уряду. Комітет зобов'язувався піклуватися про охорону, вивчення та популяризацію пам'яток мистецтва та старовини. До пам'яток, які входили до сфери діяльності комітету, належали археологічні знахідки, старовинні будівлі (селянські та міські садиби, церкви всіх віросповідань, монастирі, кладовища, пам'ятники), пам'ятки мистецтва, цінне домашнє начиння, архіви, рукописні зібрання, що мали історичне значення. Комітет повинен був слідкувати за недоторканністю пам'яток, а про осіб, винних у їхньому нищенні, псуванні чи крадіжці, повідомляти у відповідні установи для притягнення їх до відповідальності⁵.

Особовий склад Чернігівського Губкопмсу було сформовано впродовж першої половини 1919 р. На початковому етапі діяльності до його складу входили голова (Ю. Виноградський), двоє членів (Л. Віхман та М. Сахновський) та кілька емісарів (Б. Бутнік та А. Спановський). Упродовж року чисельність співробітників комітету зростає. Зокрема, протягом травня-червня 1919 р. емісарами у комітеті почали працювати ще чотири особи (М. Ідліс, А. Кірей, П. Пилипенко та Л. Могилянська). З огляду на необхідність фотофіксації предметів старовини та архітектурних пам'яток до штату було прийнято фотографа (Ачте)⁶. Крім того, до складу комітету увійшли два пакувальники та кілька різноробочих⁷.

Співробітники губернського комітету охорони пам'яток мистецтва та старовини відмічали, що революційні події негативно позначилися на пам'ятках старого побуту та мистецтва. «Колоссальное их количество погибало при каждой новой вспышке революционных событий...». Тому першочергово комітет визнав за необхідне звернути увагу на врятування та подальше піклування про ті з них, що збереглися, відклавши наукову розробку до спокійнішого часу, як це планувалося відразу⁸.

На початковому етапі (21 березня – 28 серпня 1919 р.) діяльність Губкопмсу полягала у догляді за колекціями музеїв та за архівами Чернігова⁹ як такими, що перейшли до відомства Губнаросу та підпорядковувалися йому в адміністративно-господарському відношенні¹⁰. Це були два музеї міста: Перший радянський музей українських старожитностей ім. В. Тарновського (колишній музей українських старожитностей В. Тарновського); Другий радянський музей (створений шляхом об'єднання Місцевого та музею Ученої архівної комісії), а також Перший радянський архів (музей колишнього губернського правління, що розташовувався в будинку Мазепи)¹¹. Надалі діяльність комітету полягала у розширенні фондів музеїв. Кількість речей, які йому вдалося врятувати від нищень, була чималою. Зокрема, за сприяння Губкопмсу до музею українських старожитностей ім. В. Тарновського були передані рукописи І. Нечуй-Левицького від родичів-емігрантів¹². Зі Спасо-Преображенського собору – знамено ополчення війни 1812 р.¹³ Крім того, Перший радянський музей збагатився предметами, що належали письменнику М. Коцюбинському. Другий радянський музей було поповнено книгами, в першу чергу історичного напрямку, що становили бібліографічну рідкість (зокрема, книги професора Володимирського-Будакова). Спочатку виявлені речі віддавали в існуючі музеї Чернігова чи на склади, часто-густо непристосовані для зберігання цінних речей, однак згодом вони стали настільки укомплектованими, що не здатні були вмістити передані від комітету предмети старовини. Тому Губкопмс порушив питання про надання нової будівлі, створивши, таким чином, ще один музей у місті. Після тривалих пошуків музей вирішено було облаштувати у колишньому будинку Ольги Милорадович (сучасна вул. О. Молодчого) попри те, що спочатку у ньому планувалося відкрити будинок для біженців¹⁴. Таким чином, Третій радянський або народний музей було відкрито 1 липня 1919 р.¹⁵ Він був сформований за кілька місяців та в подальшому поповнювався за рахунок надходжень з Губернської надзвичайної комісії, клубу комунальників, житлово-ревізійної комісії, відділу соціального забезпечення, колекції колишнього 131 Тираспільського полку¹⁶. Предметами, що були в експозиції, стали старовинна зброя, меблі з червоного дерева і бронзи епохи Петра Першого, картини, кришталі тощо¹⁷.

У ході боротьби за владу архіви також зазнали суттєвих пошкоджень. Зокрема, майже весь архів колишньої міської управи був спалений загоном радянських військ, які проживали тут у листопаді-грудні 1919 р. Лише його невелика частина була врятована. Відтак робота комітету щодо архівної справи полягала у виявленні

документів, які постраждали чи були знищені, а також вживанні заходів щодо збереження віціліх¹⁸. Губкопмс планував опікуватися загалом 16 архівами. Однак займався лише трьома з них – архівом колишнього губернського правління, дворянського зібрання (реорганізовані у 1-й та 2-й радянський архіви відповідно) та колишнього губернського земства. Інші архіви були взяті на облік, однак через відсутність персоналу з архівним досвідом, їх не опрацьовували, а умови, в яких вони знаходилися, часто-густо сприяли подальшому нищенню цінних документів. Наприклад, на липень 1920 р. архів губфінвідділу знаходився в сараї на подвір'ї колишнього будинку Соколова по вул. Радянській (нині вул. Шевченка)¹⁹.

З упродовженням радянської влади чимало дореволюційних закладів були видозмінені чи припинили своє існування. Це стосувалося і релігійних установ. Відповідно до декрету Ради Народних Комісарів УСРР «Про відокремлення церкви від держави» від 22 січня 1919 р. все церковне майно та самі приміщення оголошувалися народним надбанням. Храми закривалися, а майно підлягало опису. 16 липня 1919 р. була утворена Міжвідомча комісія з ліквідації майна церковних монастирів та інших релігійних установ²⁰. Відповідно частина будівель була передана новоствореним радянським організаціям, частина – релігійним громадам у тимчасове користування, решта – пустувала²¹. Оскільки у храмах було чимало цінних речей, тому представники Губнаросу наголошували на необхідності включення їхніх членів до ліквідаційної комісії задля огляду храмів та безкоштовного забирання того майна, що мало історико-культурну цінність, з метою їхнього врятування²².

У червні 1919 р. співробітниками комітету, разом з представником Вукопмсу, було оглянуто чотири церкви Чернігова (Соборну, Катерининську, П'ятницьку, Воздвиженську) та будинок Мазепи²³. Серед них одними з перших проінспектовані Спасо-Преображенський собор та будинок Мазепи на Валю. Обидва приміщення потребували ремонту. У будинку Мазепи розміщувався архів Губернського правління, в якому зберігалися справи з 1759 р. та грамоти цариці Єлизавети. Емісари комітету відмічали необхідність ремонту більшої частини будівлі – даху, вхідних дверей, укріплення віконних рам, необхідності заскрити 12 шибок та «виправлення» воріт²⁴. З огляду на відсутність достатнього фінансування першочерговим для будинку Мазепи було визначено ремонт вікон та віконних рам, на що було виділено 1374 руб.²⁵ Спасо-Преображенський собор також потребував ремонту. Він мав здійснюватися під наглядом Губкопмсу з метою уникнення зміни його первісного вигляду як одного з найдавніших храмів України. Відповідальним було призначено одного з емісарів комітету – М. Сахновського. Кошти на відновлення храму мали надійти від ліквідаційної вартості процентних паперів цього собору на суму 114173 руб.²⁶.

З серпня 1920 р. Губкопмс розпочав описи предметів історико-культурного значення, що знаходилися в чернігівських церквах з відповідним їхнім фотографуванням²⁷. Завдяки зусиллям комітету вдалося «собрать в порядок часть церковных древнехранилищ: капитель XII в., некоторые иконы»²⁸.

Обстеженням релігійних приміщень також займалися емісари. У 1919 р. була проведена значна робота щодо огляду будівель та церков. Зокрема, у квітні 1919 р. емісари комітету, відвідавши покої єпископа Чернігова та Ніжина – Пахомія, склали опис цінних речей з огляду на реквізицію будинку, у якому він мешкав²⁹.

Перший рік роботи комітету був досить продуктивний. Окрім заходів щодо збереження предметів старовини у Чернігові, задля обстеження старовинних церков та будинків, емісари практично щомісяця їздили по повітах та містах Чернігівської губернії, здійснюючи аналогічну роботу.

Оглядаючи храми та садиби колишніх заможних городян у населених пунктах Чернігівської губернії, емісари формували списки речей, які становили виняткову художню та історичну цінність, та надсилали їх головам волосних ревкомів. Зокрема, 3 березня 1919 р. Чернігівський Губкопмс звернувся до голови Козлянського волосного ревкому з проханням доставити до Чернігова всі ті церковні речі – ікони, книги, частини стародавніх риз, котрі планувалося в ході антирелігійної політики вилучити з церкви у с. Козлі після її закриття за адресою вул. Святославська (нині частина пр-ту Миру) у будинок колишньої контори нотаріуса Смирнова³⁰.

Загалом упродовж першої половини 1919 р. емісари Губкопмс здійснили 100 поїздок по повітах Чернігівської губернії, виявивши чимало вартісних знахідок. Наприклад, у Козелецькому повіті – французьку та англійську гравюру XVIII ст., стародруки XVIII ст., у Острі – дві чавунні гармати та відтиск Австрійської державної печатки³¹. У квітні 1919 р. два емісари комітету (Б. Бутнік та А. Спановський) провели обстеження церкви у с. Пакуль, побудованої в 1702 р.³² У травні 1919 р. вони займалися обстеженням цінностей у Глухівському повіті та в Новгороді-Сіверському³³. Було здійснено поїздку до Козельця в садибу П. Галагана. У ній була виявлена піч Єлизаветинського періоду. З огляду на її цінність та з метою її збереження піч було перевезено до чернігівського музею³⁴.

Для того, аби врятувати від нищень та розкрадань предмети старого побуту, комітет охорони пам'яток мистецтва та старовини долучився до політики реквізиції майна городян³⁵. До революції, в залежності від фінансового забезпечення міщан, у місті були типові будівлі та ті, що вирізнялися вишуканим декоративним оформленням та внутрішнім убранням, засвідчуючи високий соціальний статус його власників. З утвердженням радянської влади була проведена націоналізація житлового фонду міста, а проголошений принцип «рівності» став приводом для вилучення низки предметів, які відтепер слугували показником розкоші³⁶. Розпочата політика експропріації проходила з метою уніфікації інтер'єрів трудящих та була покликана забезпечити потреби малозабезпечених городян і новоутворених радянських організацій. Конфіскації підлягали майно забезпечених городян, а також речі, які були у кількості понад установлену норму³⁷.

У процесі реквізиції речей у чернігівців, а також дореволюційних установах та храмах міста було виявлено чимало предметів, що мали історико-культурну цінність. Комітет, розуміючи унікальність знахідок старовини та можливість їхньої безповоротної втрати, звернувся до губернського відділу Наросу з проханням долучити співробітників комітету до процесу прийняття речей після їхньої конфіскації. Зокрема, у квітні 1919 р. голова комітету Ю. Виноградський звернувся до губернського відділу Наросу з тим, аби під час приймання рухомого майна з церков та монастирів обов'язково був присутній хоча б один із членів комітету³⁸. Відповідно губернський відділ Наросу звертався до ревізійних комісій з аналогічним питанням, зокрема, у середині 1919 р. – до житлово-ревізійної комісії³⁹. Відтак на початковому етапі конфіскації емісари комітету охорони пам'яток мистецтва та старовини не брали участі у вилученні речей. Крім того, вже за кілька місяців виявилось, що значна частина цінних речей проходила повз увагу комітету. По-перше, не було виділено чітких критеріїв визначення значущих предметів, до огляду яких запрошували емісарів. Крім того, ті, хто займався конфіскацією предметів, часто-густо не мали потрібної кваліфікації у визначенні ступеня вартості речей. Прохання комітету було реалізовано частково. Відтепер емісари приїздили для огляду садиб, які до революції належали приватникам чи були покинуті їхніми власниками після встановлення радянської влади, а також будівель, у яких планувалося розмістити радянські установи. Емісари не входили до складу ревізійної комісії, а брали участь тільки у тому випадку, якщо представники комісії повідомляли їх про виявленні цінні речі⁴⁰. І хоча такі речі позиціонувалися в основному як пережитки царської епохи, все ж це надавало змогу зберегти левову їхню кількість.

У ході конфіскації частину речей комітет передавав до чернігівських музеїв. Однак за кілька місяців вони були вже укомплектовані у повному обсязі. Тому комітет охорони пам'яток мистецтва та старовини порушує клопотання перед Губнаросом про необхідність тимчасового припинення перевезення цінних речей з садиб, у яких містилися вартісні предмети, допоки не буде знайдено відповідного приміщення. Відтак заборона забирати чи вилучати речі поширилася на чотири будинки: Л. Вілмана – по вул. Петроградська (нині вул. О. Молодчого – будинок Шрага), М. Віхмана – по вул. Московська (нині частина вул. Шевченка – будинок Когана), Д. Афанасьєва – по вул. Гонча (нині вул. Горького – його власний) та Л. Воробйова – по вул. Гонча (нині вул. Горького – будинок Дінулова)⁴¹. Будинки вирізнялися вишуканим інтер'єром.

Зокрема, під час конфіскації у одному з таких помешкань (Д. Афанасьєва) було вилучено: чотири крісла, вазу, стіл з червоного дерева Олександрівської епохи, ширму горіхового дерева та венеціанське дзеркало. Крім того, у коморі садиби знаходилися: мармурова статуя (жінка, яка тримала на колінах двох дітей), кубок «Білого орла», дві бронзові медалі, вишита бісером картина «Альганка», дві колоритні картини, туалетна скринька, дорожочінна підставка для годинника, кришталева ваза для фруктів⁴².

Багато предметів були не датовані, тому, задля визначення марок дорожочінних речей, порцеляни та монету, у Києві було закуплено відповідну довідкову літературу⁴³.

Окрім згаданих будівель, емісари комітету здійснили огляд низки інших будинків. Зокрема, у березні 1919 р. вони оглянули помешкання О. Милорадович (сучасна вул. О. Молодчого), здійснивши у ньому опис предметів старовини⁴⁴, у травні 1919 р. – житло К. Лібкнехта по вул. Шосейній (нині пр-т Миру)⁴⁵.

Конфіскації чи реквізиції підлягало чимало предметів, включаючи транспортні засоби. Виняток склали ті з них, які конче необхідні були працівникам у здійсненні їхньої діяльності. Зокрема, щоб мати можливість їздити по навколишніх селах Чернігівської губернії, емісари комітету потребували велосипеди. У разі конфіскації проводити надалі таку роботу вони не мали змоги, зважаючи на відсутність інших транспортних засобів, щоб не вимагати фінансових затрат. Тому 21 травня 1919 р. Губкопмс звернувся до відділу Наросу Чернігівського революційного комітету з проханням не вилучати у емісарів комітету отримані транспортні засоби⁴⁶. Зважаючи на задоволення даного прохання, емісари могли й надалі продовжувати свою роботу.

З утвердженням радянської влади ліквідації підлягали також дореволюційні навчальні заклади. Натомість було створено нові – трудові школи, профшколи. У бібліотеках колишніх освітніх закладів зберігалось чимало вартісної та унікальної літератури. Тому співробітники Губкопмсу проводили огляд бібліотек дореволюційних освітніх закладів задля виявлення та врятування від нищень та розкрадань цінних книг. Оглянувши бібліотеку колишньої Чернігівської духовної семінарії, комітет виявив чимало рукописних книг, стародруків та інших музейних цінностей. Оскільки у першій половині 1919 р. не було необхідної для їхнього зберігання будівлі, визнані вартісні предмети заборонялося видавати без дозволу⁴⁷.

Чимало цінних речей залишалося поза увагою співробітників комітету. По-перше, Губкопмс брав участь у огляді цінних предметів не з самого початку роботи ревізійної комісії, а вже через кілька місяців після початку проведення конфіскацій. По-друге, частина городян, які не бажали віддавати свої речі, вдавалися до різних способів їхнього приховування. По-третє, невеликий особовий склад комітету не здатен був охопити всі місця здійснення конфіскацій. Тому члени комітету додатково почали застосовувати пропагандистські види роботи, використовуючи рекламу, у вигляді плакатів і оголошень, з закликами збереження предметів старовини. Виготовлення такої реклами відбувалося за рахунок всеукраїнського відділу Наросу, який надсилав їх в усі губернські відділи⁴⁸. Крім того, комітет розсилав оголошення по місту та навколишніх населених пунктах з проханням у разі виявлення жителями цінних речей передавати їх до комітету⁴⁹.

Для підвищення інтересу місцевого населення до предметів старовини, а також їхньої популяризації комітет ініціював проведення лекцій для чернігівців. Серед перших була на тему: «Чернігівська старовина». Однак у ході реалізації згаданого виникали труднощі. Одна з головних проблем полягала у відсутності достатньої кількості інструкторів⁵⁰. Окрім лекцій, з метою пропаганди охорони предметів старовини та розповсюдження історичних знань у січні-лютому 1920 р. у Чернігові була влаштована двотижнева виставка цінних речей⁵¹.

Деякі з предметів старовини, які відтепер знаходилися в чернігівських музеях, були отримані комітетом від Всеукраїнського комітету охорони пам'яток мистецтва та старовини. Зокрема, 20 липня 1919 р. емісар М. Кірей відвідав Київ з цією метою. Отримані речі були передані до музеїв міста⁵².

Чимало колекцій для поповнення чернігівський музеїв були придбані за гроші. Члени комітету вважали, що це був один з важливих способів уберегти вартісні речі

від зникнення. З цією метою час від часу емісари комітету відвідували антикварні магазини Чернігова. У місті їх було три. У червні 1919 р., після їхнього чергового огляду, було визначено перелік речей у кожному з них, які варто було придбати: 1) у магазині С. Глепянова – український старовинний медведик зі скла, два старовинних скляних українських глечики та одну старовинну діжечку; 2) у магазині Б. Ідліса – дві бронзові гармати, два стародруки, одну українську вишивку, один глечик, дві чашки з блюдцями заводу Міклашевського, одну кружку того ж заводу та предмети з бісеру; 3) у магазині Г. Кровга – десять срібних чарок⁵³. Однак не всі предмети, з огляду на обмежене фінансування, вдавалося придбати. Так, у магазині Б. Ідліса з більш ніж 10 предметів улітку 1919 р. планувалося закупити лише два: один глечик з мискою порцеляни заводу Міклашевського за 2300 руб. та одну тарілку, зроблену на імператорському заводі з маркою «Е II» за 3500 руб.⁵⁴

Кошти на придбання предметів старовини та оплата праці співробітників комітету здійснювалися за рахунок Губнаросу. Зокрема, 24 березня 1919 р. на засіданні комітету було визначено річний кошторис, який передбачав:

- утримання емісарів (5 осіб) – по 1200 руб. на місяць;
- утримання пакувальників (2 особи) – по 1000 руб. на місяць;
- утримання інших спеціалістів – 7 тис. для інших спеціалістів;
- витрати на закупівлю колекцій – 1 млн руб.;
- путівки та добові витрати емісарів – 215 тис. руб. (з розрахунку 100 поїздок по 2 тис. руб. і 500 дів по 30 руб.);
- перевезення предметів старовини – 100 тис.;
- реставрація предметів – 100 тис.;
- видавництво каталогів, праць – 200 тис.;
- розкопки – 100 тис. руб.⁵⁵

Зарплати співробітників комітету, що коливалися в межах 1000-1200 руб. на місяць на 1920 р., без врахування коштів, отриманих від відряджень, були невеликими. Для порівняння, у цей же час середня зарплата бухгалтера становила 2800 руб., лікаря – 2400 руб.⁵⁶

Після того, як предмети старовини були оглянуті у містах та селах Чернігівської губернії, емісари склали списки тих з них, які необхідно було перевезти до музеїв Чернігова. Забирати їх їздили на возах. Транспортні витрати здійснювалися за рахунок комітету та становили значні суми. Так, наприклад, проїзд з Чернігова до Городні на возі становив 800 руб., а з Чернігова до Києва – 2 тис. руб.⁵⁷

Таким чином, створення комітету охорони пам'яток мистецтва та старовини мало неабияке значення. Попри несприятливі умови, діяльність в умовах становлення нової радянської влади, фінансову скруту та громадянську війну, Губкомс, хоча й з перебоями, продовжував працювати, застосовуючи низку заходів, направлених на збереження унікальних предметів старовини та будівель, що мали історико-культурне значення. Крім того, його діяльність на цьому етапі стала плацдармом для реалізації нових цілей у майбутньому, направлених на збереження надбань історії та культури.

1. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-792, оп. 1, спр. 201, 40 арк; спр. 202, арк. 30 арк; спр. 203, 26 арк.; спр. 204, 38 арк.; спр. 205, 87 арк.; спр. 206, 206, 39 арк., спр. 207, 8 арк.; спр. 208, 67 арк., спр. 209, 64 арк.; спр. 399, 118 арк.; спр. 401, 246 арк.; спр. 402, 70 арк.; спр. 403, спр. 404, 52 арк.; спр. 405, 222 арк.; спр. 406, 186 арк.; спр. 408, 185 арк.; спр. 409, 59 арк.; спр. 410, 47 арк.; спр. 412, 41 арк.; спр. 413, 37 арк.; спр. 414, 95 арк.; спр. 415, 16 арк.; спр. 416, 30 арк.; спр. 417, 16 арк.; спр. 418, 31 арк.; спр. 419, 14 арк.; спр. 420, 25 арк.; спр. 421, 30 арк.; спр. 422, 16 арк.; спр. 423, 19 арк.; спр. 424, 25 арк.; спр. 425, 20 арк.; спр. 426, 39 арк.; спр. 427, 19 арк.; спр. 428, 83 арк.

2. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 58, арк. 33; Збірка узаконень і розпоряджень робітничо-селянського уряду України. – 1919. – № 34. – С. 513.

3. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 3, спр. 5, арк. 12; оп. 1, спр. 54, арк. 2-12.

4. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 52, арк. 116.
5. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 671, арк. 107-109.
6. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 54, арк. 2-12.
7. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 55, арк. 1.
8. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 114, арк. 58-59, 120.
9. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 54, арк. 2-12.
10. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 54, арк. 15.
11. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 55, арк. 1.
12. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 55, арк. 1.
13. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 54, арк. 11.
14. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 55, арк. 1.
15. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 55, арк. 1.
16. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 54, арк. 11.
17. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 3, спр. 5, арк. 13-14.
18. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 3, спр. 5, арк. 13-14.
19. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 347, арк. 6-8.
20. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-15, оп. 1, спр. 110, арк. 26.
21. Обязательное постановление // Известия. – 1919. – 20 марта. – С. 1.
22. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-67, оп. 1, спр. 39, арк. 7.
23. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 54, арк. 11.
24. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 59, арк. 3.
25. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 55, арк. 14.
26. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 52, арк. 57.
27. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 114, арк. 58-59, 120.
28. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 54, арк. 15.
29. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 55, арк. 14.
30. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 52, арк. 6.
31. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 54, арк. 11.
32. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 55, арк. 14.
33. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 55, арк. 14.
34. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 55, арк. 14.
35. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 1516, арк. 19-20.
36. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 55, арк. 1-7.
37. Непотенко І.В. Майнова політика радянського керівництва на початку 1920-х рр. (на прикладі міста Чернігова) / І. В. Непотенко // Сіверянський літопис. – 2015. – № 1. – С. 154-163.
38. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 52, арк. 11.
39. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 52, арк. 19.
40. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 55, арк. 1-7.
41. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 55, арк. 1-7.
42. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 54, арк. 1.
43. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 55, арк. 14.
44. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 55, арк. 1.
45. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 55, арк. 1-7.
46. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 52, арк. 22.
47. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 55, арк. 14.
48. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 52, арк. 40.
49. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 52, арк. 116.
50. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 114, арк. 58-59, 120.
51. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 114, арк. 58-59, 120.
52. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 52, арк. 89.
53. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 55, арк. 12.
54. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 55, арк. 14.
55. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 55, арк. 1.
56. ЦДАВО України, ф. 582, оп. 1, спр. 3180, 205 арк.; спр. 3182, 191 арк.; Дер-

жархів Чернігівської обл., ф. Р-15, оп. 1. спр. 296, арк. 9; ф. Р-305, оп. 1. спр. 491, арк. 3; ф. Р-593, оп. 1. спр. 1884, арк. 96; ф. Р-758, оп. 1. спр. 201, арк. 18; ф. Р-942, оп. 1. спр. 4590, 108 арк.;

57. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-593, оп. 1, спр. 53, арк. 31

Инна Непотенко

В статье раскрыты способы охранной деятельности памятников старины в условиях становления советской власти, а также рассмотрены проблемы, касательно их реализации.

Ключевые слова: охранная деятельность, предметы старины, сохранность.

Inna Nepotenko

The Preservation Activity in Chernihiv in 1919-1920s:

Ways of Realization

During the hostilities of 1918-1919 Chernihiv was damaged substantially. Most of the housing stock was also destroyed. Among the buildings there were some buildings with historical and cultural value and were the best examples of external facades or internal decoration. According to the Decree of the Council of People's Commissars of April 3rd, 1919 all premises with historical and cultural significance have been transferred to the People's Commissariat of Education. Since February 1919 the section of folk graphic art took care about the monuments of the old everyday life and art. March 21, 1919 a special section was separated – the Committee for the protection of monuments of art and antiquities. The Committee was obliged to take care of the protection, exploration and popularization of the monuments. Initially, the Committee consisted of the chairman (Yu. Vynohradkyi), two members and a few emissaries. After a year their number increased to eight. The Staff of the Committee took care of archives and museums. They examined the town churches. In particular, in 1919 four of them were examined. Moreover, the Committee took part in the property requisition in order to save them from its destruction. Most of the confiscated things were transferred to the newly established museum.

Consequently, the Committee activity was substantive and diverse. Despite the unfavorable conditions, the activity, in conditions of the new Soviet government, financial difficulties and the civil war, continued to work. It enabled to save a lot of historical and art things.

Key words: preservation activity, antiques, saving.

